

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ВИШНЕВСЬКИЙ ЮРІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 341.242

**НАДАННЯ ЗГОДИ НА ОБОВ'ЯЗКОВІСТЬ
МІЖНАРОДНОГО ДОГОВОРУ**

12.00.11 – міжнародне право

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Харків – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор **Буроменський Михайло Всеволодович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, професор кафедри міжнародного права, член-кореспондент Національної академії правових наук України.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор **Микієвич Михайло Миколайович**, Львівський національний університет імені Івана Франка, завідувач кафедри європейського права;

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник **Савчук Костянтин Олександрович**, Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, старший науковий співробітник відділу міжнародного права і порівняльного правознавства.

Захист відбудеться «25» жовтня 2017 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.03 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84-А.

Автореферат розіслано «22» вересня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. П. Матюхіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Багатосторонні міжнародні договори наразі визнаються основним джерелом сучасного міжнародного права, зокрема про це йдеться в Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Огляд процесу укладення багатосторонніх договорів» («Review of the multilateral treaty process») від 10 грудня 1981 р. № A/RES/36/112. Очевидно, що двосторонні міжнародні договори також можна розглядати як важливе джерело сучасного міжнародного права. Разом з тим для практичного застосування і багатосторонні, і двосторонні міжнародні договори мають пройти через процедуру надання згоди на їх обов'язковість. Надання згоди на обов'язковість міжнародного договору є інститутом міжнародного публічного права та однією з найбільш важливих стадій укладення міжнародного договору, оскільки саме від цієї стадії залежить власне юридичний факт набуття чинності певним міжнародним договором і, як наслідок, чинність певних прав та обов'язків сторін за цим договором. До того ж участь певної держави або міжнародної міжурядової організації у тих чи інших міжнародних договорах є одним з основних напрямків реалізації ними своєї міжнародної правосуб'єктності. Іншими словами, надання згоди на обов'язковість міжнародного договору створює правові підстави для участі суб'єктів міжнародного права у різноманітних сферах міжнародних відносин.

Таким чином, тема нашої дисертаційної роботи має безпосередній зв'язок з важливими науковими і практичними питаннями інституту надання згоди на обов'язковість міжнародного договору, як у міжнародному публічному праві, так і в національній правовій теорії та практиці України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історико-правові аспекти формування інституту ратифікації міжнародних договорів досліджували такі вчені – представники класичної доктрини міжнародного права, як: В. М. Александренко, Й. К. Блюнчлі (Johann Kaspar Bluntschli), Фрідріх Брокгауз (Friedrich Arnold Brockhaus) та І. А. Єфрон, Емер де Ваттель (Emer de Vattel), В. Е. Грабар, Н. А. Захаров, В. Т. Золотницький, Л. О. Камаровський, С. А. Котляревський, М. І. Лазаревський, І. О. Левін, Франц фон Ліст (Franz von Liszt), Ф. Ф. Мартенс, Б. Е. Нольде, В. А. Уляницький та ін.

В українській доктрині міжнародного права питання надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів розглядали у своїх працях такі вчені, як: Г. О. Анцелевич, М. О. Баймуратов, О. Я. Береза, Т. М. Борисова, В. Г. Буткевич, О. В. Буткевич, М. В. Буроменський, Д. М.

Величко, Я. М. Вільчак, В. О. Галан, А. С. Гавердовський, М. М. Гнатюк, В. Н. Денисов, А. І. Дмитрієв, М. П. Дружков, О. О. Ейхельман, Л. Г. Заблоцька, О. В. Задорожній, В. І. Євінгов, О. В. Київець, В. П. Кошеваров, В. І. Лисовський, М. Макаревич, О. Г. Макаренко, А. Я. Мельник, О. О. Мережко, О. Ф. Моцик, В. І. Муравйов, Ю. О. Ноговіцина, В. Ф. Опришко, О. Ю. Перевезенцев, С. М. Перепьолкін, О. О. Покрещук, В. В. Преображенська, Н. М. Раданович, В. М. Репецький, В. О. Ріяка, О. В. Сарган, В. С. Семенов, Т. Л. Сироїд, В. М. Стешенко, В. Л. Талько, Л. Д. Тимченко, О. Я. Трагнюк, Н. М. Ульянова, Л. А. Філяніна, А. О. Шепель та ін.

Серед представників іноземної доктрини, які досліджували питання надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів, можна назвати таких авторів, як: М. Ю. Абдакімова, Л. Б. Архипова, Ентоні Ауст (Anthony Aust), С. Б. Бальхаєва, Девід Бедерман (David J. Bederman), І. П. Блищенко, Александру Болінтінеану (Alexandru Bolintineanu), Джеймс Браєрлі (James Brierly), Вольфганг Граф Вітцтум (Wolfgang Graf Vitzthum), Річард К. Гардінер (Richard K. Gardiner), Джон М. Джонс (John Mervyn Jones), Олівер Дорр (Oliver Dörr), Олуфемі Еліас (Olufemi Elias), Р. А. Каламкарян, П'єр Клейн (Pierre Klein), Ф. І. Кожевников, Є. О. Коровін, Олів'є Кортен (Olivier Corten), Герш Лаутерпахт (Hersch Lauterpacht), І. І. Лукашук, Сулейман Істіфанус Магар, Панос Меркуріс (Panos Merkouris), Пітер Маланчук (Peter Malanczuk), Р. А. Мюллерсон, Б. І. Осмінін, Ласса Оппенгейм (Lassa Francis Lawrence Oppenheim), О. Е. Поленц, А. М. Талалаєв, О. І. Тіунов, Г. І. Тункін, Хемфрі Уолдок (Humphrey Waldock), Е. М. Фабриков, Альфред Фердросс (Alfred Verdross), Джеральд Фіцморіс (Gerald Gray Fitzmaurice), Малгосія Фіцморіс (Malgosia Fitzmaurice), Кірстен Шмаленбах (Kirsten Schmalenbach), В. М. Шуршалов та ін.

Слід також назвати спеціалізовані наукові праці за предметом нашої дисертаційної роботи, зокрема, монографію О. Е. Поленц «Ратифікация международных договоров» (1950 р.), кандидатську дисертацію В. О. Ріяки з тотожною назвою – «Ратифікация международных договоров» (1983 р.) і кандидатську дисертацію М. П. Лозовика «Согласие государства на обязательность для него международного договора» (2003 р.). Разом з тим доречно зауважити, що предмет наукових досліджень О. Е. Поленц і В. О. Ріяки стосується лише ратифікації і не охоплює інших способів надання згоди на обов'язковість міжнародного договору, зокрема прийняття, затвердження, приєднання тощо (при цьому монографія О. Е. Поленц була підготовлена та опублікована ще до офіційної кодифікації права міжнародних договорів у

1969 р.), а дисертація М. П. Лозовика зосереджена на російській доктрині і практиці інституту надання згоди на обов'язковість міжнародного договору. Окремі питання надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів від імені міжнародних міждержавних організацій розглядалися у кандидатській дисертації М. П. Дружкова «Заключение международных договоров в рамках и под эгидой ООН» (1982 р.).

Таким чином, до цього часу фактично відсутні комплексні дослідження вітчизняних вчених питань генези інституту надання згоди на обов'язковість міжнародного договору (у тому числі і в національній правовій теорії та практиці України), змісту міжнародно-правових норм універсального характеру, що регулюють способи (форми), види та особливості надання згоди на обов'язковість міжнародного договору від імені держав і міжнародних міждержавних організацій, а також особливостей імплементації до внутрішньодержавного правопорядку України міжнародно-правових норм про надання згоди на обов'язковість міжнародного договору.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого згідно із державною цільовою комплексною програмою «Теоретичні та практичні проблеми сучасного міжнародного права та іноземного конституційного права», номер державної реєстрації – 0111U000954.

Тема дисертаційної роботи затверджена вченою радою Національного юридичного університету України імені Ярослава Мудрого (протокол № 7 від 27 березня 2015 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є формулювання теоретично та практично обґрунтованих висновків щодо способів (форм), видів та особливостей надання згоди на обов'язковість міжнародного договору від імені держав і міжнародних міждержавних організацій, у тому числі і в національній правовій теорії та практиці України.

Для досягнення мети поставлені відповідні завдання:

- встановити особливості генези інституту надання згоди на обов'язковість міжнародного договору;
- визначити правову природу надання згоди на обов'язковість міжнародного договору;
- з'ясувати міжнародно-правові наслідки надання згоди на обов'язковість міжнародного договору;

– охарактеризувати способи, види та особливості надання згоди на обов'язковість міжнародного договору, що закріплені у Віденській конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р.;

– охарактеризувати способи та особливості надання згоди на обов'язковість міжнародного договору у сучасній практиці міжнародних міжурядових організацій;

– з'ясувати особливості надання згоди Українською РСР на обов'язковість міжнародних договорів на підставі конституцій Української РСР 1937 р. і 1978 р.;

– встановити зміст законодавчих та інших нормативно-правових актів України, що містять імплементовані з Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. норми про надання згоди на обов'язковість міжнародного договору;

– визначити особливості надання згоди на обов'язковість міжнародного договору Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України, міністерствами та іншими державними органами України.

Об'єктом дослідження є міжнародно-правові відносини у сфері укладення багатосторонніх і двосторонніх міжнародно-правових договорів від імені держав і міжнародних міжурядових організацій.

Предметом дослідження є надання згоди на обов'язковість міжнародного договору від імені держав і міжнародних міжурядових організацій.

Методи дослідження. Для досягнення наукової об'єктивності результатів дисертантом використовується комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, які знаходять широке застосування в сучасній науці міжнародного публічного права.

Методологічну основу дисертації склали такі загальновизнані у правовій науці методи: об'єктивності, діалектичний, формально-логічний, системно-структурний, історико-правовий, спеціально-юридичний, порівняльно-правовий, а також інші загальнонаукові та спеціальні методи дослідження.

Метод об'єктивності було застосовано для встановлення вірогідності та повноти інформації, що використовувалася у процесі дослідження. За допомогою діалектичного методу з'ясовано особливості розвитку інституту надання згоди на обов'язковість міжнародного договору у правовій теорії та практиці України та Української РСР. Формально-логічний метод використано для визначення поняття «згода на обов'язковість міжнародного договору». Системно-структурний метод дозволив встановити особливості надання згоди на обов'язковість

міжнародного договору компетентними органами державної влади України. Історико-правовий метод було використано для дослідження генези інституту надання згоди на обов'язковість міжнародного договору в міжнародному та внутрішньодержавному праві. Спеціально-юридичний метод дозволив з'ясувати міжнародно-правові наслідки надання згоди на обов'язковість міжнародного договору. За допомогою порівняльно-правового методу встановлено спільні риси та відмінності способів надання згоди на обов'язковість міжнародного договору.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена тим, що дисертація є першою в Україні комплексною працею, в якій встановлено зміст і надано міжнародно-правову характеристику способів (форм), видів та особливостей надання згоди на обов'язковість міжнародного договору державами і міжнародними міжурядовими організаціями, а також особливостей надання згоди на обов'язковість міжнародного договору у національній правовій теорії та практиці України.

Основні теоретичні і практичні результати, що характеризують особистий внесок дисертанта і виносяться на захист, конкретизуються у таких положеннях.

Уперше:

– запропоновано визначення поняття «згода на обов'язковість міжнародного договору» – це міжнародний акт у формі підписання договору, обміну документами, які становлять договір, ратифікації договору, прийняття, затвердження, приєднання до нього або у будь-якій іншій формі, про яку домовились сторони, і за допомогою якого держава виражає в міжнародному плані свою готовність прийняти на себе юридичні права та обов'язки за певним договором;

– встановлено особливості надання згоди на обов'язковість міжнародного договору у правовій теорії та практиці України різних історичних періодів: у конституціях державних утворень на території України у період з 1917 по 1920 рр., у Конституції Української РСР 1937 р. (в редакції 1947 р.), у Конституції Української РСР 1978 р. і в Конституції України 1996 р.;

– доведено, що першим у сучасному розумінні прикладом надання згоди на обов'язковість міжнародного договору від імені України можна вважати процедуру ратифікації Брест-Литовського (Берестейського) мирного договору між Українською Народною Республікою і центральними країнами від 27 січня (9 лютого) 1918 р.;

– визначено, що першим прикладом надання згоди на обов'язковість міжнародного договору у практиці Української РСР є Указ

Президії Верховної Ради Української РСР «Про ратифікацію Статуту Організації Об'єднаних Націй» від 22 серпня 1945 р.;

– надано правову характеристику особливостей надання згоди на обов'язковість міжнародного договору у сучасній правовій теорії та практиці України: Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України, міністерствами та іншими державними органами України;

– встановлено, що міжнародні міжурядові організації фактично не застосовують такі способи надання згоди, як: акт офіційного підтвердження, прийняття і приєднання, що передбачені Віденською конвенцією про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями від 21 березня 1986 р.;

– з'ясовано, що міжнародні міжурядові організації реально використовують у своїй практиці такі способи надання згоди як: затвердження (цей спосіб надання згоди зазвичай застосовують Організація Об'єднаних Націй та її спеціалізовані установи), підписання, обмін нотами (або листами), а в деяких випадках, зокрема у практиці Європейського Союзу, використовується також і ратифікація.

Удосконалено наукові положення стосовно:

– тези про те, що інститут надання згоди на обов'язковість міжнародного договору мав скоріше національно-правове, аніж міжнародно-правове походження. Це була своєрідна форма національного (спочатку монаршого, а згодом – парламентського) контролю за міжнародно-правовою сферою компетенції держави;

– висновку про юридичну рівність міжнародно-правових наслідків надання згоди на обов'язковість міжнародного договору незалежно від застосування конкретного способу надання такої згоди.

Набули подальшого розвитку наукові положення щодо:

– тези про набуття чинності певного договору щодо конкретної держави як головного міжнародно-правового наслідку надання згоди на обов'язковість міжнародного договору;

– висновку про остаточність надання згоди державою на обов'язковість для неї міжнародного договору, з виключеннями, встановленими розділом 2 частини V Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, результати і висновки можуть бути використані:

– у науково-дослідницькій сфері – для проведення подальших наукових досліджень правових підстав та особливостей укладення міжнародно-правових договорів;

– у правозастосовній практиці Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністерства закордонних справ України, інших міністерств і державних органів України в контексті дотримання і виконання міжнародно-правових зобов'язань, що містяться у багатосторонніх і двосторонніх міжнародних договорах за участю України;

– у навчальному процесі – під час підготовки підручників і навчально-методичних посібників з навчальних дисциплін «Міжнародне публічне право», «Історія міжнародного права», «Право міжнародних договорів», «Право міжнародних організацій» тощо.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, висновки і пропозиції, що містяться у дисертації, обговорені, схвалені та рекомендовані до захисту кафедрою міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Основні положення дисертаційної роботи оприлюднені у виступах на таких науково-практичних конференціях: VI-й міжнародній науково-практичній конференції молодих учених і студентів (м. Ужгород, 25–27 квітня 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення» (м. Запоріжжя, 24–25 липня 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 7–8 серпня 2015 р.) і IV-й Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Актуальные научные исследования в современном мире» (м. Переяслав-Хмельницький, 21–22 серпня 2015 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації знайшли відображення у 10 наукових публікаціях, у тому числі у 6 наукових статтях, з яких 3 статті опубліковані у наукових фахових періодичних виданнях України з юридичних наук, 3 – у наукових виданнях інших держав, а також у тезах 4 доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Відповідно до мети, завдань і предмета дослідження дисертація складається зі вступу, 3 розділів, що містять 8 підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 255 сторінок, з яких основного тексту – 187 сторінок. Список використаних джерел налічує 478 найменувань і має обсяг 68 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність проведеного дослідження, визначаються предмет, об'єкт, мета і завдання, викладені методологічна і теоретична основи роботи, що характеризують її наукову новизну, розкриваються теоретичне і практичне значення роботи та наводяться дані про апробацію результатів дослідження.

Розділ 1 «Надання згоди на обов'язковість міжнародного договору як інститут міжнародного публічного права» складається з трьох підрозділів.

Підрозділ 1.1. «Гене́за інституту надання згоди на обов'язковість міжнародного договору» присвячено дослідженню історико-правових особливостей зародження, становлення і розвитку інституту надання згоди на обов'язковість міжнародного договору в міжнародному та внутрішньодержавному праві.

Обґрунтовується, що перші приклади надання згоди на обов'язковість міжнародного договору з'являються у період між 1750 і 1530 р. до н.е., коли Месопотамія була під владою першої Вавилонської держави царя Хаммурапі. У цей час міжнародні договори укладалися виключно правителями держав, а найбільш поширеними способами надання згоди на обов'язковість міжнародного договору були підписи сторін, проставлення печаток, обмін таблицями з текстом договору, клятви, присяги тощо. Встановлено, що подальша практика підписання договорів уповноваженою особою (послом) від імені правителя держави викликала появу необхідності перевіряти правомірність укладення міжнародних договорів. Як наслідок, починає формуватися процедура схвалення договорів, яку можна вважати прообразом сучасних способів надання згоди на обов'язковість міжнародного договору.

Ратифікація (з лат. «*ratum facere*» – робити дійсним або «*ratum habere*» – робити належним) стає обов'язковим елементом мирних договорів, що укладалися Стародавнім Римом з переможеними країнами. Як повноцінний інститут ратифікація складається у Середні віки. Поступове утвердження концепції державного суверенітету призвело до того, що приблизно із середини XVI ст. міжнародні договори укладаються від імені певної держави, а не від імені її правителя. Із середини XVII ст. буржуазні парламенти використовують інститут ратифікації, аби суттєво обмежити повноваження монархів у зовнішньополітичних відносинах. Таким чином, інститут надання згоди на обов'язковість міжнародного договору мав походження, скоріше, внутрішньодержавне, аніж міжнародно-правове. Це була своєрідна форма

національного (спочатку монаршого, а згодом – парламентського) контролю за зовнішньою сферою компетенції держави.

З'ясовано, що у XX ст. практика надання згоди на обов'язковість багатосторонніх міжнародних договорів, укладених в рамках Ліги Націй та Організації Об'єднаних Націй, зумовила появу таких способів надання згоди, як приєднання і прийняття.

У підрозділі 1.2. «Закріплення стадії надання згоди на обов'язковість міжнародного договору в Конвенції про право міжнародних договорів 1969 року» встановлюються особливості офіційної кодифікації правових норм про надання згоди на обов'язковість міжнародного договору у Віденській конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. Здійснено загальну міжнародно-правову характеристику способів надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів. Досліджено особливості участі України у Віденській конвенції 1969 р. Визначено особливості імплементації конвенційних норм про надання згоди у Законі України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. № 1906-IV, зокрема встановлено, що поняття «способи надання згоди» (ст. 2 і 11 Віденської конвенції 1969 р.) імplementоване вітчизняним законодавцем у поняття «форма надання згоди». Запропоноване авторське визначення поняття «згода на обов'язковість міжнародного договору».

Підрозділ 1.3. «Надання згоди на обов'язковість міжнародного договору у практиці міжнародних міжурядових організацій» присвячено з'ясуванню змісту міжнародно-правових підстав та особливостей практики надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів, укладених від імені міжнародних міжурядових організацій. Встановлюється, що до способів надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів, які міжнародні організації реально використовують у своїй практиці, можна віднести: затвердження (цей висновок є істинним переважно щодо практики ООН та її спеціалізованих установ), підписання, обмін нотами (або листами), а в деяких випадках (зокрема у практиці Європейського Союзу) – також і ратифікацію. Відповідно міжнародні організації фактично не застосовують такі конвенційні способи надання згоди, як: акт офіційного підтвердження, прийняття і приєднання.

Розділ 2 «Правова природа стадії надання згоди на обов'язковість міжнародного договору» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Способи і види надання згоди на обов'язковість міжнародного договору» встановлюється, що Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р. визначає способи надання згоди на

обов'язковість договору у статті 11. Зокрема, згоду держави на обов'язковість для неї договору може бути виражено підписанням договору, обміном документами, ратифікацією договору, прийняттям, затвердженням, приєднанням до нього або будь-яким іншим способом, про який держави домовились. Доводиться, що усі способи надання згоди на обов'язковість міжнародного договору є юридично рівними між собою, оскільки вони призводять до однакових міжнародно-правових наслідків – набуття чинності певного міжнародного договору для певної держави. Разом з тим найбільш поширеним способом надання згоди на обов'язковість багатостороннього міжнародного договору, укладеного між державами, є ратифікація.

Практичні особливості різних способів надання згоди на обов'язковість міжнародного договору викладені у рекомендаційних документах, підготовлених Управлінням з правових питань ООН: у Керівництві з міжнародних договорів («Treaty Handbook») 2002 р. і в Керівництві по заключним статтям багатосторонніх договорів («Handbook on Final Clauses») 2004 р.

За загальним правилом, надання згоди державою на обов'язковість міжнародного договору є остаточним актом. Від наданої згоди не можна відмовитися і не можна знову ставити її на обговорення. Випадки недійсності надання згоди на обов'язковість договору викладені у розділі 2 частини V Віденської конвенції 1969 р. (зокрема, це порушення норми внутрішнього права особливо важливого значення, помилка, обман, підкуп або примус представника держави, примус держави тощо).

У підрозділі 2.2. «Міжнародно-правові наслідки надання згоди на обов'язковість міжнародного договору» встановлюється, що головним міжнародно-правовим наслідком надання згоди на обов'язковість міжнародного договору є набуття чинності договору щодо певної держави. Набуття чинності договору щодо держави – це момент, коли такий договір стає юридично обов'язковим для держави, яка є його учасницею. У всіх договорах містяться положення, що стосуються особливостей набуття договором чинності. Розрізняють власне набуття чинності певним міжнародним договором і набуття чинності цього ж договору для конкретної держави. Відповідно для застосування певного міжнародного договору потрібна наявність обох зазначених вище юридичних фактів.

Тимчасове набуття договором чинності має місце у випадках, коли держави, що готові до виконання зобов'язань за певним договором, можуть виконувати ці зобов'язання у взаєминах між собою, не чекаючи завершення виконання вимог, що є необхідними для формального

набуття договором чинності. Після того як договір тимчасово набуває чинності, він створює зобов'язання для тих його учасників, що погодилися надати йому чинність саме таким способом.

Розділ 3 «Надання згоди на обов'язковість міжнародного договору у правовій теорії та практиці України» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. «Надання згоди на обов'язковість міжнародного договору Президією Верховної Ради Української РСР» детально досліджуються особливості формування вітчизняної практики надання згоди на обов'язковість міжнародного договору.

Встановлюється, що першим у сучасному розумінні прикладом надання згоди на обов'язковість міжнародного договору від імені України можна вважати процедуру ратифікації Брест-Литовського (Берестейського) мирного договору між УНР і центральними країнами від 27 січня (9 лютого) 1918 р. Першим прикладом надання згоди на обов'язковість міжнародного договору у практиці Української РСР є Указ Президії Верховної Ради Української РСР «Про ратифікацію Статуту Організації Об'єднаних Націй» від 22 серпня 1945 р.

Визначається, що Президія Верховної Ради Української РСР надавала згоду на обов'язковість міжнародного договору для Української РСР через видання указів про ратифікацію або приєднання до певного міжнародного договору. При цьому практика надання згоди на обов'язковість міжнародного договору від імені Української РСР має приклади участі в міжнародних договорах як універсального, так і регіонального (європейського) характеру. Як наслідок, робиться висновок, що практика надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів, накопичена Україною (Української РСР) до моменту проголошення незалежності у 1991 р., стала основою для сучасної вітчизняної практики надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів.

У підрозділі 3.2. «Надання згоди на обов'язковість міжнародного договору Верховною Радою України» детально досліджується зміст конституційних і законодавчих актів, на підставі яких Верховна Рада України здійснює свої повноваження у процедурі надання згоди на обов'язковість міжнародного договору. Наразі повноваження Верховної Ради України у процедурі надання згоди на обов'язковість міжнародного договору визначаються на підставі Конституції України і Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. № 1906-IV. Верховна Рада України надає згоду на обов'язковість міжнародного договору шляхом прийняття законів України про ратифікацію,

приєднання або прийняття міжнародного договору, невід'ємною частиною яких є текст міжнародного договору. При цьому у формі ратифікації згоду на обов'язковість міжнародного договору може надавати виключно Верховна Рада України. Порядок приєднання України до міжнародних договорів або прийняття Україною міжнародних договорів, які потребують ратифікації, здійснюється за правилами, передбаченими для ратифікації міжнародних договорів.

Доречно практика Конституційного Суду України щодо процедури надання згоди на обов'язковість міжнародного договору Верховною Радою України викладена у справі про ратифікацію Хартії про мови, 1992 р. від 12 липня 2000 р. № 9-рп/2000 і в справі про Римський Статут від 11 липня 2001 р. № 3-в/2001.

У підрозділі 3.3. «Надання згоди на обов'язковість міжнародного договору Президентом України, Кабінетом Міністрів України, міністерствами та іншими державними органами України» встановлюються особливості надання згоди на обов'язковість міжнародного договору Президентом України, Кабінетом Міністрів України, міністерствами та іншими державними органами України.

Вітчизняна практика участі органів виконавчої влади у процедурі надання згоди на обов'язковість міжнародного договору започаткована Радою Міністрів Української РСР. У деяких випадках згоду на обов'язковість міжнародного договору міжвідомчого характеру висловлювало певне міністерство Української РСР, з наступним затвердженням такого договору Радою Міністрів Української РСР.

Наразі до компетентних органів державної влади, що мають право надавати згоду на обов'язковість міжнародного договору для України, відносяться: Президент України, Кабінет Міністрів України, а також міністерства та інші державні органи України. Президент України у формі указу про затвердження, прийняття або приєднання надає згоду на обов'язковість для України міжнародних договорів, які укладаються від імені України і при цьому не потребують ратифікації, або тих договорів, що укладаються від імені Уряду України, якщо такі договори встановлюють інші правила, ніж ті, що містяться в актах Президента України. Кабінет Міністрів України у формі постанов про затвердження, прийняття або приєднання надає згоду на обов'язковість міжнародних договорів, які укладаються від імені Уряду України і при цьому не потребують ратифікації, крім договорів, які має право затверджувати виключно Президент України. Міністерства та інші державні органи, як правило, у формі підписання надають згоду на обов'язковість міжнародних договорів міжвідомчого характеру.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і вирішення наукового завдання, що виявляється у формулюванні теоретично та практично обґрунтованих висновків щодо способів (форм), видів та особливостей надання згоди на обов'язковість міжнародного договору від імені держав і міжнародних міжурядових організацій, а також особливостей надання згоди на обов'язковість міжнародного договору у національній правовій теорії та практиці України.

Отримані в процесі дослідження важливі теоретичні і практичні результати конкретизуються у таких положеннях.

1. Надання згоди на обов'язковість міжнародного договору є інститутом міжнародного публічного права і найбільш важливою стадією укладення міжнародних договорів. Правова природа надання згоди на обов'язковість міжнародного договору полягає в юридичному факті прийняття суб'єктом міжнародного права (яким зазвичай є держава або міжнародна міждержавна організація) прав та обов'язків за певним договором, починаючи з чітко визначеної календарної дати.

2. Перші приклади надання згоди на обов'язковість міжнародного договору з'являються у період між 1750 і 1530 р. до н.е., коли Месопотамія була під владою першої Вавилонської держави царя Хаммурапі. У цей час міжнародні договори укладалися виключно правителями держав, а найбільш поширеними способами надання згоди на обов'язковість міжнародного договору були підписи сторін, проставлення печаток, обмін таблицями з текстом договору, клятви, присяги тощо. Згодом поширилася практика підписання міжнародного договору уповноваженою особою (послом) від імені правителя держави. Відповідно у правителя держави (суверена) виникла потреба перевіряти правомірність міжнародних договорів, укладених його уповноваженим представником з правителем іноземної держави. Як наслідок, починає формуватися процедура схвалення (затвердження) міжнародних договорів, яку можна вважати прообразом сучасних способів надання згоди на обов'язковість міжнародного договору.

3. Ратифікація (з лат. «*ratum facere*» – робити дійсним або «*ratum habere*» – робити належним) стає обов'язковим елементом мирних договорів, що укладалися Стародавнім Римом з переможеними країнами. Як повноцінний інститут ратифікація складається у Середні віки. Поступове утвердження концепції державного суверенітету призвело до того, що приблизно із середини XVI ст. міжнародні договори укладаються від імені певної держави, а не від імені її правителя. Із

середини XVII ст. буржуазні парламенти використовують інститут ратифікації, аби суттєво обмежити повноваження монархів у зовнішньополітичних відносинах. Таким чином, інститут надання згоди на обов'язковість міжнародного договору мав походження, скоріше, національно-правове, аніж міжнародно-правове. Це була своєрідна форма національного (спочатку монаршого, а згодом – парламентського) контролю за зовнішньою сферою компетенції держави.

4. У XX ст. практика укладення багатосторонніх міжнародних договорів в рамках Ліги Націй (а згодом – в рамках Організації Об'єднаних Націй) викликала появу таких способів надання згоди, як приєднання і прийняття.

5. Актом офіційної кодифікації міжнародно-правових норм про надання згоди державою на обов'язковість для неї міжнародного договору є Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р., що набрала чинності 27 січня 1980 р. Наразі учасниками цієї Конвенції є 112 держав (у тому числі Україна – з 13 червня 1986 р.), Папський Престол і Держава Палестина.

6. Текст Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. не дає визначення поняття «згода на обов'язковість міжнародного договору», однак ознаки цього поняття містяться у підпункті «b» пункту 1 статті 2 («Вживання термінів») і в статті 11 Конвенції («Способи надання згоди на обов'язковість договору»). Пункт 3.3.1. Керівництва з міжнародних договорів (Treaty Handbook) 2002 р. визначає, що згода на обов'язковість міжнародного договору – це акт, яким держава демонструє свою готовність прийняти на себе юридичні права та обов'язки за договором шляхом остаточного його підписання або здачі на зберігання документа про ратифікацію, прийняття, затвердження або приєднання.

7. Поняття «згода на обов'язковість міжнародного договору» можна визначити як міжнародний акт у формі підписання договору, обміну документами, які становлять договір, ратифікації договору, прийняття, затвердження, приєднання до нього або у будь-якій іншій формі, про яку домовились сторони, і за допомогою якого держава виражає в міжнародному плані свою готовність прийняти на себе юридичні права та обов'язки за певним договором.

8. Усі способи надання згоди на обов'язковість міжнародного договору (підписання договору, обмін документами, які становлять договір, ратифікація договору, прийняття, затвердження, приєднання тощо) є юридично рівними між собою. Разом з тим найбільш поширеним способом надання згоди на обов'язковість міжнародного договору від імені держави є ратифікація.

9. За загальним правилом, надання згоди державою на обов'язковість міжнародного договору є остаточним. Від наданої згоди не можна відмовитися і не можна знову ставити її на обговорення. Випадки недійсності надання згоди на обов'язковість договору викладені у розділі 2 частини V Віденської конвенції 1969 р. (зокрема, це порушення норми внутрішнього права особливо важливого значення, помилка, обман, підкуп або примус представника держави, примус держави тощо).

10. Головним міжнародно-правовим наслідком надання згоди на обов'язковість міжнародного договору є набуття чинності договору щодо певної держави. Набуття чинності договору щодо держави – це момент, коли такий договір стає юридично обов'язковим для держави, яка є його учасницею. У всіх міжнародних договорах містяться положення, що стосуються особливостей набуття договором чинності. Розрізняють власне набуття чинності певним міжнародним договором і набуття чинності цього ж договору для відповідної держави. Для застосування певного міжнародного договору потрібна наявність обох зазначених вище юридичних фактів.

11. Тимчасове набуття договором чинності має місце у випадках, коли держави, що готові до виконання зобов'язань за певним договором, можуть виконувати ці зобов'язання у взаєминах між собою, не чекаючи завершення виконання вимог, що є необхідними для формального набуття договором чинності. Після того як договір тимчасово набуває чинності, він створює зобов'язання для тих його учасників, що погодилися надати йому чинності саме таким чином.

12. Зважаючи, що Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями від 21 березня 1986 р. наразі ще не набрала чинності, особливості надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів, укладених від імені міжнародних міждержавних організацій, визначаються їх відповідною практикою. Із способів надання згоди, передбачених Віденською конвенцією 1986 р., міжнародні організації використовують у своїй практиці лише один – затвердження (і цей висновок є істинним переважно щодо практики ООН та її спеціалізованих установ); при цьому міжнародні організації фактично не застосовують такі конвенційні способи надання згоди, як: акт офіційного підтвердження, прийняття і приєднання. До способів надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів, які міжнародні організації реально використовують у своїй сучасній практиці, можна віднести: підписання, обмін нотами (або листами), а в деяких випадках (зокрема у практиці Європейського Союзу) – також і ратифікацію.

13. Особливості надання згоди на обов'язковість міжнародного договору у правовій практиці України умовно можна розділити на чотири етапи за критерієм врегулювання цього питання в основних вітчизняних конституційних актах різних історичних періодів:

– у конституціях державних утворень на території України у період з 1917 по 1920 рр.;

– у Конституції Української РСР 1937 р. (в редакції 1947 р.);

– у Конституції Української РСР 1978 р. і

– у Конституції України 1996 р.

14. Першим у сучасному розумінні прикладом надання згоди на обов'язковість міжнародного договору від імені України можна вважати процедуру ратифікації Брест-Литовського (Берестейського) мирного договору між Українською Народною Республікою і центральними країнами від 27 січня (9 лютого) 1918 р.

15. Першим прикладом надання згоди на обов'язковість міжнародного договору у практиці Української РСР є Указ Президії Верховної Ради Української РСР «Про ратифікацію Статуту Організації Об'єднаних Націй» від 22 серпня 1945 р.

16. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. № 1906-IV є основним правовим актом в Україні, в якому імплементовано норми Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. про надання згоди на обов'язковість міжнародного договору. Відсутність у статті 8 цього Закону норми про обмін документами, як спосіб надання згоди, не є юридичною перешкодою для використання зазначеного способу надання згоди у міжнародно-правовій практиці України.

17. Верховна Рада України надає згоду на обов'язковість міжнародного договору шляхом прийняття законів України про ратифікацію, приєднання або прийняття міжнародного договору, невід'ємною частиною яких є текст міжнародного договору. Такі закони відповідно до статті 94 Конституції України мають набирати чинності за підписом Голови Верховної Ради України та Президента України.

18. Президент України надає згоду на обов'язковість для України міжнародних договорів у формі указу про затвердження, прийняття або приєднання, Кабінет Міністрів України – у формі постанов про затвердження, прийняття або приєднання, а міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, державні органи України надають згоду на обов'язковість міжнародних договорів міжвідомчого характеру зазвичай у формі підписання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Вишневський Ю. А. Надання згоди Українською РСР на обов'язковість для неї міжнародного договору / Ю. А. Вишневський // Проблеми законності : зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2014. – Вип. 126. – С. 191–198.

2. Вишневський Ю. А. Сучасна практика України щодо надання згоди на обов'язковість для неї міжнародного договору / Ю. А. Вишневський // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – Одеса : Вид-во «Фенікс», 2015. – № 3. – С. 176–184.

3. Вишневський Ю. А. Способи надання згоди на обов'язковість міжнародного договору [Електронний ресурс] / Ю. А. Вишневський // Юридичний науковий електронний журнал : електрон. наук. фахове видання. – Запоріжжя : Юрид. фак-т Запоріз. нац. ун-ту, 2015. – № 4. – С. 287–290. – Режим доступу : http://www.lsej.org.ua/4_2015/78.pdf

Статті у наукових фахових виданнях інших держав:

1. Вишневський Ю. А. Імплементация Україною міжнародно-правових норм про надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів / Ю. А. Вишневський // Jurnalul juridic national: teorie și practică : publicație științifico-practică de drept. – Кишинев : Дом печати, 2015. – № 2. – С. 155–160.

2. Вишневский Ю. А. Выражение согласия на обязательность международных договоров в практике международных организаций / Ю. А. Вишневский // Legea și viața : revistă științifico-practică. – Кишинев : Дом печати, 2015. – № 5. – С. 14–18.

3. Вишневский Ю. А. Международно-правовые последствия выражения согласия на обязательность международного договора / Ю. А. Вишневский // Legea și viața : revistă științifico-practică. – Кишинев : Дом печати, 2015. – № 8. – С. 10–13.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Вишневський Ю. А. Особливості участі України у Віденській конвенції про право міжнародних договорів 1969 року / Ю. А. Вишневський // Закарпатські правові читання : матер. VI міжнар. наук-практ. конф. молод. учених та студентів (м. Ужгород, 25–27 квітня 2014 р.) / Ужгородський нац. ун-т. – Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2014. – Т. 1. – С. 246–248. – ISBN 978-966-2095-83-8.

2. Вишневський Ю. А. Особливості надання згоди на обов'язковість міжнародного договору в практиці Організації Об'єднаних Націй / Ю. А. Вишневський // Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення : матер. міжнар. наук-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24–25 липня 2015 р.). – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2015. – С. 13–17.

3. Вишневський Ю. А. Особливості приєднання держав до міжнародних договорів / Ю. А. Вишневський // Актуальні питання правової теорії та юридичної практики : матеріали міжнар. наук-практ. конф. (м. Одеса, 7–8 серпня 2015 р.). – Одеса : Причорноморська фундація права, 2015. – С. 20–22.

4. Вишневський Ю. А. Відмінність між простим і остаточним підписанням міжнародних договорів / Ю. А. Вишневський // Актуальные научные исследования в современном мире : матер. IV междунар. научн-практ. интернет-конф. (г. Переяслав-Хмельницький, 21–22 августа 2015 г.). – Переяслав-Хмельницький : Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, 2015. – С. 173–175.

АНОТАЦІЯ

Вишневський Ю. А. Надання згоди на обов'язковість міжнародного договору. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право. – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2017.

У дисертації досліджено способи (форми), види та особливості надання згоди на обов'язковість міжнародного договору від імені держав і міжнародних міждержавних організацій на універсальному і регіональному (європейському) рівні, а також у національній правовій теорії та практиці України. Досліджено генезу інституту надання згоди на обов'язковість міжнародного договору. Встановлено зміст основних нормативно-правових актів України, що регулюють питання надання згоди на обов'язковість міжнародного договору. Детально досліджено повноваження Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств та інших державних органів України у питаннях надання згоди на обов'язковість міжнародного договору.

Дослідження ґрунтується на конкретних прикладах надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів за участю України.

Ключові слова: міжнародний договір, згода на обов'язковість міжнародного договору, способи надання згоди на обов'язковість міжнародного договору, підписання, обмін документами, ратифікація, прийняття, затвердження, приєднання.

АННОТАЦІЯ

Вишне夫斯基 Ю. А. Выражение согласия на обязательность международного договора. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.11 – международное право. – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины. – Харьков, 2017.

В диссертации исследованы способы (формы), виды и особенности выражения согласия на обязательность международного договора со стороны государств и международных межправительственных организаций на универсальном и региональном (европейском) уровнях, а также в национальной правовой теории и практике Украины. Исследована история развития института выражения согласия на обязательность международного договора. Установлено содержание основных нормативно-правовых актов Украины, регулирующих вопросы выражения согласия на обязательность международного договора. Детально исследованы полномочия Верховной Рады Украины, Президента Украины, Кабинета Министров Украины, министерств и других государственных органов Украины в вопросах выражения согласия на обязательность международного договора.

Исследование основывается на конкретных примерах выражения согласия на обязательность международных договоров, заключенных от имени Украины.

Ключевые слова: международный договор, согласие на обязательность международного договора, способы выражения согласия на обязательность международного договора, подписание, обмен документами, ратификация, принятие, утверждение, присоединение.

SUMMARY

Vishnevskiy Y. A. The consent to be bound by a treaty. – Manuscript.

A thesis for Scientific Degree of Candidate of Legal Sciences (Law) in speciality 12.00.11 – International Law. – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2017.

The means (forms), types and aspects of expressing consent by government and international intergovernmental organizations to be bound by a treaty at the universal and regional (European) levels, as well as in the national legal theory and practice of Ukraine have been studied in this thesis.

The history of formation, establishment and development of the institute and the stages of expressing consent to be bound by a treaty has been studied. It has been proved that the first means of expressing consent to be bound by a treaty were the oath (swear), the signature of treaties and the exchange of instruments. The peculiarities of ratification formation as the main mean of expressing consent to be bound by a treaty have been examined. The practice of expressing consent to be bound by treaties entered into within the framework of the League of Nations and the United Nations, in particular the emergence of such means as accession and approval, has been studied.

Specific features of expressing consent to be bound by a treaty, established in the Vienna Convention on the Law of Treaties 1969, as well as those formulated in the recommendations prepared by the Office of Legal Affairs of the United Nations, in particular the Treaty Handbook 2002 and the Handbook on Final Clauses 2004 have been established. It has been established that international organizations use such means of expressing consent as the approval (UN and its specialized agencies), the signature, and the exchange of instruments (or letters), as well as the ratification in the European Union.

The author's definition of the concept of 'expressing consent to be bound by a treaty' is an international act in the form of signature, exchange of instruments constituting a treaty, ratification, acceptance, approval, accession or in any other way agreed by the parties, by which the government expresses its readiness at the international level to assume the legal rights and obligations under a certain treaty.

Formation, establishment and development of the institution of expressing consent to be bound by a treaty in the practice of the state agencies of the Ukrainian SSR and Ukraine have been examined. Main existing regulations of Ukraine that regulate the expressing consent to be bound by a treaty have been considered. The powers of the Verkhovna Rada of Ukraine, the President of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, ministries and other state bodies of Ukraine with regard to expressing consent to be bound by a treaty have been disclosed in detail.

The study is based on specific examples of expressing consent to be bound by a treaties concluded on behalf of Ukraine.

Key words: treaty, consent to be bound by a treaty, means of expressing consent to be bound by a treaty, signature, exchange of instruments constituting a treaty, ratification, acceptance, approval, accession.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук, доцент
В. М. Стешенко

Підписано до друку 18.09.2017 р. Формат 60x90/16
Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.
Умовн. друк. арк. 0,7. Облік. вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 1736.

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.